

I. A 350 ÉVES GYŐRI BENCÉS GIMNÁZIUM.

A mai középiskoláink megalapítói a barokk korban létrehozott szerzetes és protestáns gimnáziumok voltak. Ezek közé tartozik a győri bencés gimnázium elődje, a Dallos Miklós győri püspök által 1626-ban a jezsuiták részére alapított gimnázium. A tanítás a káptalannal folytatott telekvita miatt csak 1627-ben kezdődött meg. A rendház, a gimnázium és a konviktus a század második felében Széchényi György veszprémi püspök ötvenezer forintos adományából épült fel. Templomuk felépítéséhez Sennyey István és Draskovich György győri püspök járultak hozzá nagyobb összeggel. Az épületek ma is megvannak. Értékes műemlékeink közé tartoznak, csak a gimnáziumot építette teljesen újjá a bencés rend 1886—89-ben.

A gimnázium az 1702-ben megnyílt konviktussal és a XVIII. század első felében kialakult akadémiával, filozófiai főiskolával teljes jezsuita iskolarendszerré fejlődött. Az akadémián a szokásoktól eltérően az egyházjogot is előadták.

A gimnáziumban a rendnek 1773-ban történt feloszlatásáig rendi tantervük, a Ratio Studiorum szerint folyt a tanítás. A török idők kulturális állapotára jellemző, hogy szokásuk ellenére előkészítő osztályt is nyitottak, elemi ismereteket is kénytelenek voltak tanítani. Felvételi is volt, de szegénysége miatt senkit el nem utasítottak. A szegényebb tanulók aratás, kapálás idején hazamentek dolgozni, hogy a tanuláshoz szükséges pénzt megkeressék. Az iskolában formális képzés folyt. A valláserkölcsi nevelésre elsősorban a Mária-kongregációkat és az iskolai drámák előadásait használták fel. A barokk vallási ájtatosságok gyakorlásán kívül önmegtagadásokkal erős önfegyelemre és a felebaráti szeretet testi-lelki cselekedeteinek végzésére nevelték tanítványaikat.

Az iskola alapításától kezdve Észak-Dunántúl szellemi, kulturális központja volt. A barokk kor számos egyházi és világi vezető egyénisége tanult és nevelkedett itt. Sámbar Mátyás, a hitvitázó és missziós apostol a gimnázium diákja, majd tanára volt. Rajta kívül itt tanult Karner Egyed pannonthalmi főapát, Amade László költő, Esterházy Ferenc tábornagy, Esterházy László pécsi püspök, szónok és író. — Sámbar Mátyáson kívül itt tanítottak: Hevenesi Gábor történetíró, Csete István egyházi szónok és író, Rájnis József költő és műfordító.

Az átmeneti korszakban (1774—1802), mivel nagyrészt volt jezsuiták és világi papok tanítottak, a tanítás a régi szellemben folyt tovább. Változás II. József uralkodása alatt következett be azáltal, hogy feloszlatta a konvik-tust, megszüntette a Mária-kongregációkat, csökkentette a vallásos ájtatosságokat. Bár továbbra is valláserkölcsei alapon folyt a nevelés, a felvilágosodás szelleme behatolt az iskola falai közé. Ebben az időben az uralkodó németesítő törekvése által felébresztett magyar érzésnek a már említett volt jezsuita Rájnis Józsefen kívül az egy ideig szintén Győrött tartózkodó volt piarista Révai Miklós nyelvész voltak az ébresztői. A gimnázium nevesebb diákjai ebben a korban: Kisfaludy Sándor költő, Kisfaludy Károly drámaíró, Pázmándi Horvát Endre költő, Czínár Mór bencés levéltáros, történetíró, Villax János zirci apát.

1802-ben az I. Ferenc király által visszaállított bencés rend vette át a győri gimnáziumot. Ugyanebben az évben a Pécsről ismét Győrbe helyezett akadémián 1816—1850-ig a bölcséleti tanszékeket is a bencések látták el. Az ekkor megszűnt akadémia bölcséleti karát az Entwurf értelmében a nyolcosztályossá fejlesztett főgimnáziumhoz csatolták. A gimnázium mindvégig humanista jellegű maradt, s a bencések tanítottak benne. 1948-ban államosították, de már az 1950-es megegyezés alapján a rend újra visszakapta. Azóta mint Czuczor Gergely bencés ált. gimnázium működik.

A monasztikus bencés rend elé alapítója, Szent Benedek csak egyetlen célt tűzött ki, az önmegszentelődést. Erre a Regula szerint a közösségben élő szerzetesnek a közös Isten-dicsérettel és a közösségben és a közösségért végzett munkával kell törekednie. Másrészt a rendalapító a Regulában az apátra bízta, hogy a változó korszakok követelményei szerint megváltoztathatja a közösség napirendjét, munkakörét. Ennek alapján a bencések a századok folyamán különböző munkával szolgálták önmegszentelésüket, továbbá az egyház és a társadalom érdekét. A magyar bencések a török idők után a nagy paphiány miatt a lelkipásztori munkába kapcsolódtak be. A XVIII. század végén Modoron és Komáromban már tanítást is vállaltak, ezért az 1802-ben kapott új munkakör, a tanítás bár nem volt ismeretlen előttük, mégis új volt. A Regula szellemében ki kellett alakítaniuk tanítórendi profiljukat. Ennek legjellemzőbb vonása a valláserkölcsei nevelés, amely következetes munkára, egyéni felelősségtudatra való neveléssel párosult. Jellemezte ezt a pedagógiát a múlt értékeinek megbecsülése és ugyanakkor a Regulából fakadó bölcs mérséklet, discretio szellemében a nyitottság minden emberi érték felé.

A XIX. század első felében az 1806-ban kiadott új tanterv szerint folyt a tanítás. Az iskola célja az volt, hogy a romantikus-restaurációs katolikus megújulás szellemében helyreállítsák a megbomlott rendet és fegyelmet. Ez a győri gimnáziumban néhány éven belül helyreállt. A tanítás szellemét áthatotta az ébredő nacionalizmus és a reformkor polgári átalakulást sür-

gető eszméje. Elég bizonyítékul a Riadó írójára, Czuczor Gergelyre, a dinamót feltaláló Jedlik Ányosra, a szabadságharcban részt vevő Rómer Flórisra és Rónay Jácindra hivatkoznunk. A tanítványok közül megemlítjük Batthyány Lajost, az első felelős kormány miniszterelnökét, Deák Ferencet, Reguly Antalt, őstörténetünk és nyelvrokonaink kutatóját. Ezek után szinte természetesnek tarthatjuk, hogy a Bach-korszakban, az elnyomatás éveiben a tanári kar az igazgatóval az élen részt vett a passzív ellenállásban, és mellőzte az elnémetesítést szolgáló rendeleteket. Ugyanekkor küldte Rónay Jácint az angliai emigrációból leveleit, melyek a helyi lapokban jelentek meg. A magyar közönség ezekből értesült először Darwin tanairól.

Az 1867-es kiegyezés után hazánkban mind szellemi, mind anyagi téren gyors fejlődés indult meg. A szellemi értékek sokszor egyházellenes élt kaptak: szembeállították a hitet a tudással és a haladással. A győri bencések a kiéleződő ellentétek közepette meddő viták helyett tudományos működésükkel, a múlt értékeinek megmentésével tettek tanúságot a hit és tudás, hit és haladás harmóniájáról. A fizikai szertár az átvételkor egyetlen vilamos gépből állt. Czinár Mór, Jedlik Ányos, Bierbauer Lipót a század végére 1000 darabra fejlesztette, köztük voltak Jedlik által készített eszközök is. Bierbauer Lipót kísérletezett a röntgensugárral való gyógyítással is. Az első világháború után a Jedlik életrajzát megíró Ferenczy Viktor a felszerelést tovább fejlesztette. Az ifjúság számára szórakoztató mozielőadást is szervezett. Az 1945 után alapított Xantus János Múzeum jelentős anyagát bencés tanárok gyűjtötték: Rómer Flóris, Méry Etel, Börzsönyi Arnold, Lovas Elemér. A Horthy-korszakban az ismeretterjesztő szabadegyetem igazgatói a bencés gimnázium tanárai közül kerültek ki. Az előadók is többnyire a gimnázium és a pannonhalmi főiskola tanárai voltak. Holenda Barnabás, aki a gimnáziumnak 25 éven át volt igazgatója (1938—63), a fizikában a magfizikával bekövetkezett forradalmi változásokat a szaklapokba írt tanulmányaival az elsők között ismertette hazánkban. A forradalmi változás világnézeti vonatkozásait az 1950-es évektől a Vigiliában megjelent tanulmányaiban világította meg.

Vaszary Kolosnak, a gimnázium volt igazgatójának, a későbbi főapátnak, majd hercegprímásnak Horváth Mihály szellemében írt történelmi tankönyvét tanulták nemcsak a győri diákok, hanem számos állami gimnázium diákjai is, a fizika világát pedig Fehér Ipolynak, a gimnázium volt növendékének, majd főapátnak tankönyvéből ismerték meg.

A szociális kérdésre már a századfordulón többen felfigyeltek a tanári korból. Előadásokat tartottak a munkások részére rendezett ismeretterjesztő tanfolyamokon. A keresztény, szociális gondolkodás egyik legképzettebb és leghaladóbb képviselője, Giesswein Sándor a gimnázium tanítványa volt. A sovíniszta, antiszemita szellem a Horthy-korszakban sem talált utat a

gimnáziumba. Az 1930-as években Radó Polikárp hittanár, a későbbi akadémiai professzor tartott ismételten előadást a helyesen értelmezett nacionalizmusról.

A 350 év alatt kereken 130 000 tanuló került ki a gimnáziumból. Az iskola minden korszakban nyitva állt a szegény tanulók előtt, segítette is őket. A tanulók összetétele a társadalmi viszonyok szerint változott. A barokk korban a főnemesek, nemesek mellett voltak nem nemes polgárok is. A reformkorszakban a köznemesség került túlsúlyba, és megjelentek a padokban a jobbágyok. A polgári korszakban a kispolgárság, a középparaszt-ság és értelmiségiek mellett találunk már munkásokat is. Ma a szocialista hazában végbement változás tükröződik a tanulók társadalmi összetételében. A szülők 50—60%-a munkás és paraszt. A tanulók egy része papi pályára készül, a többség a népgazdaság különböző ágaiban mint szakmunkás, alkalmazott, vagy értelmiségi pályán találja meg élethivatását.

DR. JÁNOSI GYULA